

Галина ДОБРЮЖА

**МОВНЕ СПРИЙНЯТТЯ РОСЛИННОГО СВІТУ У
ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА В ПОЛІСЬКІЙ
ФРАЗЕОЛОГІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

В статті з'ясовується символіка концептів рослинного світу у творчості Т. Шевченка та в поліській компаративній фразеології.

Ключові слова: *концепт, образ, символ, фразеологізм, компаративема.*

Український геній Т. Шевченко у своїх творах створив концептуальну картину навколишнього світу, оскільки світ сприймається і переосмислюється через мову, яка є елементом світової системи. Кожна людина суб'єктивно бачить і відчуває довкілля, формує для себе і навколо себе індивідуальну, неповторну модель світу, в якій закумуляовано пізнавальну, гуманістичну, історичну, інтелектуальну, експресивну, оцінну інформацію, і яка є важливою для певного соціуму. На думку проф. В. Жайворонка, якщо за словом стоїть не лише реалія, а її образ або символ, що постають у певному етнокультурному просторі, то це дає підстави розглядати відповідну мовну одиницю як *етнокультурний концепт*, що містить певну кількість культурної інформації про неї. Отже, *концепт* – це не лише предметна віднесеність, предметний смисл, але й слово – ім'я реалії, слово-знак як певна інтелектуально осмислена сутність, як субстанція значуща, або знак смислу¹.

Особливо виразними є концепти історико-культурної свідомості народу, вони пов'язані з народними звичаями, переказами, традиціями – явищами, що підтримують історичну спадковість і зміцнюють етносвідомість народу.

Надзвичайно багатою на концептуальну символіку є творчість українського Кобзаря – Тараса Шевченка. Ці слова-знаки мають етнографічний, етнокультурний, етноісторичний, етнофілософський, етнопсихологічний, етнопедagogічний зміст, і саме тому стали народними символами.

Для детального розгляду ми виокремили лише один тематичний шар поетичної лексики – лексеми на ознаку рослинного світу, а також паралельно проаналізували українські

---

¹ Жайворонко В. Українська етнолінгвістика. – К. : Довіра, 2007. – 262 с. – С. 10.

² Шевченко Т. Кобзар. – К. : Дніпро, 1987. – 589 с. – С. 14-587.

фразеологізми (зокрема, поліські), що містять флорокомпонент³.

У творах Т.Шевченка концепти рослинного світу належать до кількох тематичних груп: поверхня рельєфу, вкрита рослинністю (*болото, нетрі, поле, доли, доли, шляхи, байрак, яр, могила, гори, степ*); назви масивів, покритих деревами (*сад (садок, садочок), гай, діброва, ліс, бір*); назви порід дерев (*верба, дуб (дубочок), берест, тополя, ялина, явір, ясен, сокорина*); назви кущів (*лоза, калина, терен*); назви квітів (*квіт (квіточка), сон-трава, лілея, рута, мак, ряс, барвінок*); назви трав (*спориш, цириця, кропива, перекотинополе, осока, очерет, бур'ян*); назви сільськогосподарських культур (*жито, пшениця, льон, хміль, хрін, горох, пастернак, петрушка*).

Натомість, в усній народній творчості, зокрема в компаративемах, компонентом-об'єктом порівняння стає будь-який рослинний об'єкт, що має хоча б частково спільні ознаки з порівнюваною особою за кольором, розміром, формою, запахом, висотою тощо⁴.

У поетичних творах Кобзаря значення слів-концептів несе в собі традиційне тлумачення, однак в діалектній фразеології поряд із статичним концептом функціонують і певні регіональні факультативні особливості, порівняймо змістову наповненість концепта *билина* [Кобзар]:

‘безлюдно’: *Подивиться – серце ниє: Кругом ні билини!*

‘один’: *А у вдови одним одно, Та й те як билина.*

‘смерть’: *Як билина, як лист за водою, Пішов козак з сього світа.*

‘розпач’: *Як билина підкошена, Ярина схилилась...*

‘самота’: *Ой одна я, одна, Як билиночка в полі.*

‘чужина’: *Один я на світі без роду, і доля – Стеблина-билина на чужому полі.*

В усному народному мовленні лексема *билина* має численні фонетичні та граматичні варіанти: *бадилина, бадиліночка, билінка, бидиліночка* і характеризує такі стани людини, як:

‘самота’: *одна як бадиліна (як бидиліночка, як биліна в полі);*

‘страх’: *тремтить як биліна;*

‘скрута’: *живе як бадиліна при дорозі; живе як биліна при дорозі, хто не йде – всяк скупне;*

‘невдача’: *пропав як бадилінка в мороз; впав як биліна;*

‘бідність’: *оббився як биліна; лишився як на биліні;*

---

³ Доброльожа Г. Фразеологічний словник говірок Житомирщини. – Житомир : ПП Туловський, 2010. – 404 с. – С. 1-208.

⁴ Доброльожа Г. Красне слово – як золотий ключ. Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся і суміжних територій. – Житомир : Волинь, 2003. – 160 с. – С. 3-160.

‘хворість’: *чахне як билина у посуху; стоїть на ногах як билина на вітрі;*

‘змерзнути’: *тремтить як билина;*

‘худорлявість’: *тонка як бадиллина;*

‘стрункість’: *гнучка як билинка; струнка як билинка.*

У поезії Тараса Шевченка компоненти рослинного світу (особливо назви порід дерев: дуб, ясен, явір, ясень, берест, сокорина, тополя) мають додаткову конотативну ознаку – величності, піднесеності, одухотвореності й навіть олюднення:

Дуб: Ось і дуб той кучерявий...

То не вітер, то не буйний, Що дуба ламає...

Мов діди високочолі, Дуби з гетьманицини стоять.

Якщо ж характеризувати фольклорні зразки, то спостерігається діаметрально протилежне і семантичне, і конотативне наповнення тексту, наприклад:

Дуб: ‘дурний’: *дивиться як з дуба впад; дурний як дуб; меле як до дуба вв’язаний (як з дуба на кактус); скаже як з дуба зірве; тупий як сибірський дуб; сам як дуб, а розуму з жолудь; доходить як до дубка; дуб дубом; впасти з дуба; плести смаленого дуба; правити смаленого дуба;*

‘розумний’: *мудрий як старий дуб;*

‘сильний’: *моцний як дуб кореневий; здоровий як дуб; криком дуба не зрубаєш;*

‘красивий’: *росте як дубок бравенький; стрункий як дуб;*

‘п’яний’: *напився шо дубови;*

‘невдача’: *дубом стало; впертися дубом;*

‘померти’: *дати дуба; врізати дуба; піти під дуби (дубки).*

У творчості Т.Шевченка вибір кожного рослинного компонента – це символ, що тісно пов’язаний із народною творчістю і є наслідком творчого сприйняття і переосмислення фольклору. Яскравим прикладом до цієї тези є концепт *калина*, який у народному світобаченні символізує сонце, вогонь → червоне; червоне → здоров’я, краса; здоров’я → радість; також *калина* – це символ дівчини, жінки, її духовного та фізичного життя; символ українсь-кого роду і народу, України; символ пролитої на війні крові⁵.

У поезіях Кобзаря образ *калини* також глибоко символічний:

‘молодість, краса’: *Як калина при долині, Так Ганнуся червоніла;*

‘перспектива одруження’: *А дівчина заручена – [посадила]*

Червону калину;

‘нездійсненні мрії’: *Повсихали три явори, Калина зов’яла;*

‘пам’ять’: *[Посадили] в головах у дівчини Червону калину;*

---

⁵ Жайворонок В. Знаки української етнопольтури: Словник-довідник. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. – С. 269-271.

‘оптимізм’: *І калина прийнялася, віти розпустила.*

У народній фразеології калина стала еталоном і символізує

‘красу’: *гарна дівка як найкрасніша калина; дівка як каліна, а очі як вуглини; запишалася як калина в лузі; убралася як калина в білий цвіт; червона як калина в лузі;*

‘рум’янець’: *почервонів як калина на морозі; пика червона як калина;*

‘коханн’я’: *перейти калиновий міст; ходити по калиновому мосту; ходити по калину;*

‘дівочу невинність’: *ламати (ломити, сікти, згубити, стратити) калину.*

В окремих мовленнєвих ситуаціях відбувається мимовільний вибір компонента за певною, характерною ознакою: *хвалько як калина (червоний → яскравий → пихатий); скривився як каліни скуштував (кислий → злий).*

У творчості Т.Шевченка переважають широкі епічні полотна, тобто активно вживаються назви укритих рослинністю рельєфів, засаджені деревами масиви – вони маніфестують чітко визначені концепти: *могила – ‘смерть’, ‘пам’ять’; степ – ‘простір’, ‘воля’; сад – ‘краса’, ‘упорядкованість’; ліс – ‘безмежність’, ‘хаос’ тощо.*

У зразках народної творчості такі приклади зустрічаються обмежено; безумовно, ніякого символічного значення вони не містять і характеризують риси поведінки, вади виховання або особливості зовнішності конкретного індивіда:

‘невихованість’: *кричить як з лісу вискочив; як у лісі виріс; темний як ліс;*

‘невідповідність’: *без музики свайба що ліс без солов’я; як ліс без кривого дерева; як ліс без сірого; як по лісу з бороною їздити;*

‘неестетичність’: *проділ на голові як у лісі стежка; брови широкі як ліс.*

Творчість Т.Шевченка насичена персоніфікаціями, перевтіленнями, антропометричними паралелями з природним середовищем. Рослинні елементи уводяться як повноцінні персонажі твору, наприклад, образ *тополі*:

‘нешчасливе життя’: *[Отакий-то Перебендя, Старий та химерний! Заспіває] Про тополю, лиху долю;*

‘вище дерево’: *Рости, рости, тополенько, Все вгору та вгору! Рости тонка та висока, До самої хмари, Спитай бога, чи діжду я, Чи не діжду пари?;*

‘перетворення нещасливої закоханої дівчини у тополю’: *Зілля дива наробило – Тополею стала.*

Що ж до фразеології, то такий символізм відсутній і досить часто флорокомпонент замінюється синонімом: *стрункий як явір (дуб, дубок, дубець, ясен, ясенюк, граб, бук).*

Поет широко оспівував природу рідної України – у ліричних спогадах упізнається його рідна Черкащина, проте Тарас Шевченко

подорожував також Київщиною, Полтавщиною, Чернігівщиною, Поділлям. Доводилося йому бувати і на Волині, зокрема в Житомирі (1845), тож, можливо, краса навколишньої природи також запала в Кобзареву душу і надалі вилилася поетичними рядками.

Творчий геній Шевченка був тісно пов'язаний з Україною – і саме українська народна пісенна і розмовна творчість стали джерелом його натхнення. Наприклад, елементи українських жартівливих пісень, що містять компонент-назву рослини, поет органічно вмонтував у сюжетну канву своїх творів:

Чи так, чи не так, Уродив пастернак,

А петрушку Криши в юшку – Буде смак, буде смак!;

Ой сип сирівець Та накриши хрину!

Також активно і доречно у творчості використовувалися народні фразеологізми:

Як реп'ях той, Ученься за латані поли...

Купили хрину, треба з'їсти, Плачте, очі, хоч повилазьте.

Із льоху та в льох, Завертали в горох, І в коморі, і надворі

З нежонатим удвох Пустували, жартували, Зопсували горох.

Як приклад джерельної бази у творчості Тараса Шевченка розглянемо один із фрагментів української народної фразеології – поліську компаративну фразеологію із флорокомпонентом.

В поліській фразеології назви рослинного світу використовуються досить обмежено (хоча територіально ареал поліського наріччя – ліси), наприклад, фразеологічні одиниці з компонентом-назвою породи дерева – це лише *дуб, береза, липа, сосна*. Проте усі фразеологізми є дуже образними і мають як семантичні, так і стилістичні нашарування, як зразок можна навести приклади фразем із компонентом *дерево*: *за деревами не бачити лісу* 'за дрібницями не помічати головного'; *з кривого дерева крива й тінь* 'щось невдале'; *на погане дерево всі кози скачуть* 'покірна, безвольна людина'; *низько зрізане дерево* 'дурна людина'; *черев не дерево – роздасться* 'ненажерлива людина'; *яке дерево, така і ягідка* 'про схожість батьків і дітей'.

Значно частіше назви рослинного світу вживаються в компаративній фразеології, адже жива природа оточує кожного із нас, і дуже легко давати присутнім характеристики, використовуючи особливості зовнішнього вигляду і внутрішні властивості флори (дерев, кущів, трав, квітів, плодів).

Дерева (*дерево, береза (берізка), дуб (дубець, дубок), бук, граб, верба, сосна, липа (липка), ялина, явір, ясен, тополя, смерічка, кипарис, осика*):

Інтелект: 'дурний': *розумний як низько зрізане дерево; тупий як дерево (як дуб, як сибірський дуб);*

'розумний': *мудрий як старий дуб;*

Риси характеру: 'хитрий': *вигинається як дерево від вітру;*

‘пихатий’: *крутий як криве дерево; горда наче тополя;*

‘жадібний’: *обібрати (обдерти, облупити) як липку;*

‘боязкий’: *полохливий як осика;*

‘спокійний’: *пристойний (поважний) як явір;*

‘неслухняний’: *за тобою як золоті верби ростуть;*

Вік: ‘старий’: *старий як трухляве дерево;*

Зовнішність: ‘швидкий ріст’: *росте як верба (як верба з води);*

‘високий зріст’: *великий як верба (як граб); висока як верба (як тополя);*

‘стрункий’: *струнка як верба; гнучка як береза; стрункий як граб (як кипарис, як дубок, як із дерева виструганий); стан високий як тополя;*

‘кривий’: *гнеться як верба при дорозі; зігнулася як верба над водою;*

‘пишне волосся’: *коси як у верби гілля (мов золотиста вербичка); кучерява як верба; кучерявий як явір;*

Естетика: ‘красивий’: *пишина як береза; дівчина як берізонька, сережками завишана; гарна як липка в петрівку; красива як ялина;*

‘неестетичність’: *зуби як дерева у лісі посаджені; ніс як з осики виточений;*

Здоров’я: ‘глухий’: *глухий як трухляве дерево;*

‘сильний’: *міцний як бук; здоровий як дуб;*

Емоції: ‘самотній’: *росте в сім’ї один як дерево без гілля; одна як верба в полі; залишилась одна як тополя в полі;*

‘сум’: *сумна як верба над водою; схилилася донизу як тополя; журлива як ялина;*

Соціалізація: ‘невдача’: *гнеться як верба при дорозі; зігнувся як верба над водою (при дорозі);*

‘тотожність’: *як дві берізки з одного пня; сестри як берези;*

‘зайвина’: *помочі як з осики груш.*

Кущі (кущ, лоза, шелюг, терен, калина):

Риси характеру: ‘злий’: *дівка гостра як тернина; говорить як терном по тілу дере;*

‘хитрий’: *гнучкий як лоза (як лозина, як шелюг); говорить як лозою по колоді стукає; зивається як лозина;*

Соціалізація: ‘відповідність’: *який кущ – така й хворостина; який кущ – така й калина, яка мати – така й дитина.*

Квіти (квітка, квіт, квіточка, пуп’янок, цвіт, цвіточок, віночок, рожса, роза, ружа, троянда, буз, без, соняшник, чорнобривчик, незабудка, кульбаба, глісник (‘пижмо’), маківка, люпин, барвінок, васильки, волошки, калина):

Інтелект: ‘дурний’: *либиться як рожса в поміях; як на цвіту прибитий;*

Риси характеру: ‘безтурботний’: *цвіте як кульбаба; либиться як майська роза; сміється як ружа цвіте;*

‘пихатий’: *красується як квітка в болоті;*

‘покірний’: *стелиться як барвінок;*

‘хитрий’: *в’ється як барвінок;*

Зовнішність:

‘рум’яний’: *щічки як рожевий цвіт (як маків цвіт); почервоніла як рожжа; рум’яна як мак;*

‘губи’: *губи як цвіточки (як троянди);*

‘колір очей’: *очі як барвінок (як васильки, як волошки в житі, як незабудки, мов льоновий цвіт, мов цвіт лаванди);*

‘зачіска’: *волосся в’ється як барвінок по полю; кіски як віночок; коси заклала як віночок наклала; коси мов липовий квіт;*

‘колір волосся’: *рижий як кульбаба; рудий як соняшник; золотистий як соняшник (як сонях); буїна голова як цвіт; чорнявий як чорнобривчик;*

Естетика: ‘вродлива’: *гарний як у барвінку купаний (як соняшник в цвіту); гарна як квітка (як квітка гайова, як квітка в полі, як квітка перша навесні, як бузок, як калинова квітка, як маківка в лузі, як маківка в полі, наче рожжа у травні); коло доброго чоловіка і жінка як квітка; личко як квітка після дощу; кому як повітка, а мені як квітка; дівочка причиненька бі кветочка; дівчина мов та квіточка у віночку; свіжа як квіточка вранці; славна як квітка восени; пишна як майська рожжа; гожа як рожжа; хороша та гожа як у саду рожжа; дівчина добресенька як рожжа повнесенька; росте як маківка цвіте; запишалася як калина в лузі; убралася як калина в білий цвіт; брівки як віночок;*

‘невродлива’: *гарна як в мазниці квітка (як мантулова квітка, як майська рожжа в очереті); улибається як майська рожжа в китайському болоті;*

Вік: ‘молодий’: *молодий як барвінок; зелений як глисник; дівочий вік як маків цвіт; молода як цвіт; дрібний як пуп’янок;*

Здоров’я: ‘хворий’: *зелений як глисник; бліда та жовта наче зов’яла квітка; в’яне як цвіт на сонці; полиняло личко як цвіт на морозі;*

Фізіологія: ‘змерзнути’: *посинів як бузина (як буз, як без, як люпин);*

Соціалізація: ‘відповідність’: *які квіточки – такі ягідочки, які батьки – такі сини-дочки.*

Трав’янисті рослини (*трава, травиночка, моріг, сіно, перекотиполе, рута, горунка (‘гірчиця’), конопля, лепех (‘аір болотний’), лопух, лобода, осока, любисток, мох, м’ята, м’яточка, очерет, блекота, блакит, бур’ян, будяк; гичка, стебло, бадиліна, реп’ях, колюк, вістюк; копа, копиця, горстка, сніп, жмак, жмут*):

Абстракція: ‘багато’: *багато як трави;*

Інтелект: ‘дурний’: *хлоп без розуму як сніп без перевесла; регоче мов сіна хоче; говорить як блекоти об’ївся (як блакиту найвся, як чемериці найвся);*

Риси характеру: ‘злий’: *надувся як лопух на вогні (огні); очі як*

колюки; шумить як очерет після бурі;

‘набридливий’: прилип (причепився) як реп’ях; причепився як колюк до кожуха (як реп’ях до штанів, як реп’ях до штиблету, як реп’ях до сраки, як реп’ях до задниці); пристав як реп’ях собаці до хвоста (як колючки до собаки, як реп’ях до спідниці, як реп’ях до чуба, як реп’ях до хвоста); чіпляється (прип’явся) як реп’ях до кожуха;

‘боязкий’: тремтить як билинка;

‘тихий’: говорить як лепех шумить (як мохом стеле);

‘жвавий’: уклав як сіно в негоду; сидить як на колючках;

‘ледачий’: лежить як сніп на току;

‘п’яний’: п’яний як сноп (як гречаний сноп); лежить як сніп на току;

Соціалізація: ‘самотній’: одна як бадилінка (як бидилиночка);

‘необлаштованість’: живе як бадиліна при дорозі (як перекотиполе, як стебло на вітрі, як стеблина у полі); живе як билина при дорозі, хто не йде – всяк скубне; вік пройшов як по зелах-лободах; безтурботна як травиночка;

‘невдача’: пропав як бадиліна в мороз (як сіно в негоду); несолоне як трава;

‘зайвина’: росте як бур’ян (як бур’ян при дорозі); уліз як будяк серед чорнобривців; треба як вістюк в оці;

Зовнішність: ‘рум’яний’: почервонів як бурякова гичка;

‘форма вух’: вуха як гичка у буряка (як лопухи);

‘зачіска’: чуприна як гичка; на голові як хура сіна; волосся як жмак соломи (як жмут соломи, як старе сіно); коси мов копиця розстеленого сіна; на голові мов хура сіна;

‘колір волосся’: сивий як коноплі; побілів як трава на морозі;

‘зріст’: високий як лобода; росте як лобода в полі; росте як з лободи; низенький як трава;

‘товстий’: здоровий як горохова копиця; гладкий як копиця; сунеться як копиця горохова; лізе як копиця уночі; дівчина як зрубий сніп пшениці;

‘худий’: тонка як бадилінка (як билинка); худенька як бидилиночка; висох як сіно; худий як сіном годований;

Естетика: ‘неохайний’: заріс як мохом; небритий як будяк; ніс як копиця розвернута;

‘вродливий’: наче в любистку купаний; гарна як рута (як руточка);

Фізіологія: ‘змерзнути’: тремтить як билинка;

Емоції: ‘сумний’: опутив вуха як лопух на дощ; говорить як трава шелестить;

Здоров’я: ‘хворий’: сохне як билинка; зелений як рута (як м’яточка, як трава); чахне як билина (стебло) у посуху; зів’яв як трава на сонці;

Вік: ‘молодий’: зелений як моріг (як рута); молода як трава, а

рум'яна як зоря.

Польові сільськогосподарські культури (*жито, горох, гречка, ячмінь, льон, конопля, гайдур* ('конопля, що росте окремо від масиву'), *пшениця, хміль, цибух* ('стебло цибулі з насінням'); *вістюк, остюк, колосок*):

Риси характеру: 'злий': *говорить як остюками віє;*
'хитрий': *в'ється як горох; в'ється (гнеться) як хміль на тичці;*
'набридливий': *причепився як хміль до спідниці; пнеться як хміль по тичці;*

Соціалізація: 'невдача': *сказав як у гречку вскочив; вискочив як з гречки;*

'необлаштованість': *стоїть як горстка конопель біля снопа пшениці;*

Зовнішність: 'високий': *високий як гайдур (як хміль); вигнався як конопля; росте швидко як конопля; виріс як цибух на гімні;*

'низький': *виріс як хміль без тички;*
'пишне волосся': *коси зародили як жито в полі; коса як стиглий колос; волосся як льон (як пшениця, як зелений хміль); кучері в'ються як хміль;*

Естетика: 'неохайний': *коси як тіпаній льон;*

Вік: 'молодий': *зелений як жито весною.*

Насіння (*зерно, ячмінь, пшениця, горох, киях* ('качан кукурудзи'), *біб, мак, мачина, горунка, квасоля*):

Абстракція: 'багато': *як маку (як бобу); багато як за гріш маку;*

Інтелект: 'дурний': *дурний як сто грам горошку; змішав як горох з капустою; високий як тополя, а дурний як квасоля; голівка як маківка – витруси їй викинь; голова як маківка, а розуму як накладено;*

Риси характеру: 'набридливий': *приївся як сухий ячмінь беззубій кобилі; чіпляється як горох за тин;*

'брехливий': *засипав як горохом у бочку;*

'вередливий': *вередлива як горунка;*

Естетика: 'нерозбірлива мова': *говорить наче горох в ступі товче (як горохом сіє, як горох об стіну сипле, як горохом об стіну б'є, як горохом об ступінь); жує слова як горох;*

'гарна мова': *говорить як зернята лускає (як мак сіє); засипав як маком дрібненько;*

'незграбний': *їде як горох товче (як мак товче);*

Соціалізація: 'самотній': *один як зерно в полі;*

'бідний': *бідний як мак начетверо;*

'невдача': *сів маком;*

'байдуже': *до нього говорити як горохом об стіну; допик як горохом об стіну; пристає як горох до стіни;*

'необлаштованість': *живе як горох при дорозі (як горох при битій дорозі; хто минає – той зриває, хто хоче – той топче; – хто їде, той і кусне); зостався як горох при дорозі; притулювся як*

горох при дорозі;

Вік: ‘молодий’: як зелений горох;

Зовнішній вигляд: ‘розмір’: великий як макове зерно; зуби як квасоля (як кияхи, як кияшиння);

Фізіологія: ‘спати’: спить як після маку (як після маківки).

Овочеві плоди (картопля, бульба, бараболя, капуста, цибуля, перець, гарбуз, ріпа, редька, морква, огірок, помідор, часник, хрін):

Абстракція: ‘багато’: багато як огірків у бочці (як огірків на грядці, як огірків у кошелі, як огірків у відрі);

Інтелект: ‘дурний’: високий як тополя, а дурний як бараболя; в голові як у старій гарбузі; либється як помідор в поміях; дурний як капуста розсада; сміється як цибуля в грядці; голова як качан торішньої капусти;

Риси характеру: ‘мовчазний’: мовчить як бульба у мішку;

‘набридливий’: обрид як печена редька (як гірка редька); став як хрін в носі;

‘пихатий’: пнеться як гарбуз на пліт;

‘вередливий’: кисне як солоний огірок; скривився як солоний огірок;

‘злий’: гіркий як редька; гострий (їдкий, гіркий, ядучий, добрий, червоний) як перець; скривився як перцю скуштував (як хрону наївся); я до тебе з серцем, а ти до мене з перцем; добрий як цибуля після чаю; їсть як цибуля очі; гострий як хрін з перцем; закрутив носом ніби тертого хріну понюхав; злий як скажений хрін; надувся як хрін на блохи; хороший як хрін з редькою;

‘байдуже’: уважаю (кохаю) як цибулю після чаю;

‘говіркий’: торохтить як тиква;

‘непорядний’: гнилий як гарбуз;

‘ледачий’: сидить як качан в городі;

‘п’яний’: змок як огірок в росолі; синій як цибуля;

Естетика: ‘гарно говорити’: говорить як ріпу гризе;

‘гарний’: свіжий як молодий огірок; гарний як китайський перець; кругла і біла дівчина як мита редька; зуби як часничок;

‘негарний’: гарний як гарбуз на городі (як качан гнилий); вділася як цибулина; одержі в нього як у капусті листя; ошушканий як капуста; свіжий як кисла капуста; свіжий як огірки в бочці; зуби як часник;

Соціалізація: ‘невлаштованість’: життя як у картоплі: або з’їдять, або посадять; живемо часом як цибуля з квасом; живе як черв’як у хріні;

‘зайвина’: любить як зелену бульбу; росте як редька несапана;

‘невдача’: вродило як на бузині редьки; став як хрону наївся;

Зовнішність: ‘лисий’: лисий як гарбуз (як качан);

‘рум’яний’: зачервонів як буряк; рум’яний як помідор (як перець);

‘товстий’: викотився як гарбуз; круглий як гарбуза; морди як

гарбузи; морда як здоровий гарбуз на баитані (як репнутий гарбуз); натягає як гарбузяку в тісну торбину; товстий як гарбуз в тісній торбині; пузо як гарбузо; розсівся як капуста; збитий як качанчик; кругла як цибулина;

‘худий’: сухий як перець;

Здоров’я: ‘хворий’: жовтий як огірок; зелений як нестиглий помідор;

‘міцний’: здоровий як хрін.

Горіхи

Інтелект: ‘легко щось вдається’: робить як горіхи луцить;

Риси характеру: ‘байдуже’: дурня вмовляти як горіхи об стіну кидати;

Здоров’я: ‘здоровий’: міцний як горіх (як оріх);

Зовнішність: ‘худий’: сухий як горіх.

Ягода (ягода, ягідка, малина, калина, пуричка, чорниця, терен, вишня):

Естетика: ‘губи’: вуста як малини; червона як пуричка; губи як калинові ягідки (як спілі вишні);

‘красива’: молодичка як ягідка лугова;

‘очі’: очі як вишні в росі (чорні як переспіла вишня, як чорнички, як терен).

Плодові дерева (яблуня, груша, вишня):

Соціум: ‘бідний’: багатий як обтрушена груша;

‘знущатися’: колотити як грушу; люби як душу, а труси як грушу;

Вік: ‘старий’: старий наче дідова груша;

Естетика: ‘неприємний голос’: скрипить як стара груша;

‘красива’: гарна як яблуня в цвіту; кучерява як яблуня; струнка і квітуча як молода яблуня; пишно тіла як вишня в садку; лице як біла вишня;

Зовнішність: ‘високий’: вимахав як вишня-люшпанка.

Фрукти (яблуко, яблучко, груша, слива, зелепуха):

Соціум: ‘знущатися’: витрусити як грушу з мішка; збити на чорне яблуко;

‘безрезультатно’: помочі як з осики груш;

‘невдача’: попадали як груші додолу; встрехла як грушка в болото; любить як яблуко гниле; крутиться як собака в сливках; послизнувся як собака на сливках;

Риси характеру: ‘брехливий’: натрусив як з осики груш; правда як на вербі груші;

Естетика: ‘красива’: дівчина як яблуко наливне у спасівку; довгообразна як червонобок яблука; кругленька як яблучко; гарненька як яблучко;

Вік: ‘молодий’: зелена як зелепуха;

‘старий’: поморщення як сушення груші; зморщений як зів’яла груша (як суха грушка); лице як печене яблуко.

Назви рослинного світу продуктивно і разом з тим метафорично характеризують соматизми, оскільки людина прилила себе у тісному зв'язку з природою і сама була частиною природи: 'обличчя' – як спіла черешня, як яблучко, як огірочок; 'очі' – як вишні в росі, як горіхи, вишупив як цибулі; 'щоки' – як яблука, як рожевий цвіт; 'вуха' – як гичка в буряка, як лопухи; 'ніс' – як з осики витесаний, як огірок (як зурок); 'зуби' – як гнилі горіхи, як кияхи; 'стан' – рівний як сосна (як ясеню); 'руки' – наліті як огірочки, як галузи.

Варто зазначити, що чимало вчинків фразеологічні персонажі вискочив як голий з акації (конопель, гречки, кукурудзи, кропиви, маку); добре як голому в терну (кропиві); звивається як голий в кропиві; хоче як голий в кропиву лізти; скаче як жаба на будяк (качан); визирає як жаба з куширю; дметься як жаба на лопуху; хоче як собака цибулі; потягається як собака в коноплях; правда як собака траву їсть; крутиться як собака в сливках.

Таким чином, осмислення навколишнього світу і пізнання самого себе відбувається перш за все у слові, у взаємозв'язку реалій і слів, що надалі мисляться як образи-символи, образи-концепти.

Галина Добролюжа

Языковое восприятие растительного мира в творчестве Тараса Шевченко и в полесской фразеологии: лингвокультурологический аспект

В статье объясняется символика концептов растительного мира в творчестве Тараса Шевченко и в полесской компаративной фразеологии.

Ключевые слова: *концепт, образ, символ, фразеологизм, компаративема.*

Galina Dobrolyozha

Linguistic perception of flora in Taras Shevchenko's work's and in Polissya phraseology: linguistic culturological aspect

The symbolism of flora's concept in the works of Taras Shevchenko and Polissya

comparative phraseology is explained in the article.

Key word: *concept, image, symbol, phraseological unit (idiom), comparative unit.*